

Теорията за стойността в неокласическото направление на икономическата мисъл

Въведение

Теорията за стойността е основополагащ постулат в икономическата мисъл, като в неокласическия си вариант, тя се основава на разбирането, че относителната стойност на стоките и услугите, доколкото преценката за тази стойност определя човешките действия, съществува единствено в съзнанието на индивида по време на избора на решение, а не отразява физически характеристики или разходи за производство на благата.

Човешкото действие отразява сравнението на полезността на определени количества от благата, измежду които индивидът трябва да избере в даден момент. Това разбиране предполага още, че субективната стойност се определя от допълнителната (пределната) полезност. Понятието съвкупна полезност няма смисъл, доколкото не се налага да се прави избор между всички налични количества от дадени ресурси, например между вода и злато.

1. Интерпретация на теорията за стойността от гледна точка на пазарното стопанство

Теорията за стойността има своя тенденция на развитие благодарение на развитието на съвременното пазарно стопанство. Както е известно, пазарното стопанство е предшествано от натуралното, като натурално е това стопанство, в което продуктите се произвеждат за потребление и връзката между производството и потреблението е пряка и непосредствена, т.е. материалните блага преминават от производството в потреблението, без да преминават през размяната. Продуктите се потребяват там, където се произвеждат за задоволяване потребностите на самите производители или производствени колективи (селски стопанства, семейства, задруги). Произведените материални блага не са предназначени за други цели - производителите ги използват за задоволяване на собствените потребности или на потребностите на ония, на които те са подчинени (на робовладелците и феодалите).

При този тип стопанство хората встъпват в отношения помежду си по повод на производството, разпределението и потреблението, т.е. при такъв тип на обществено производство размяната не съществува. Поради директната си обвързаност с потреблението натуралното производство представлява стопанисване без риск.

Стоково е това стопанство, в което произведените продукти са предназначени за пазара и връзката между производството и потреблението е опосредствана от размяната. Произведените материални блага са предназначени за други, по принцип непознати потребители, и за да влязат в потребление, тези блага минават чрез размяната на пазара.

Възникването на стоковото производство е обусловено от общественото разделение на труда, което наред с другото има за резултат повишаването на производителността на труда и производството на принадлеен продукт като продукт над потребностите на самия производител, и от частната собственост.

2. Стока и нейните стойности

Най-общо, стоката е продукт на човешкия труд, който задоволява някаква потребност и който е предназначен за пазара, за размяна. Стоката има две свойства - потребителна стойност и стойност.

Под потребителна стойност се разбира способността на дадена вещь да задоволява някаква потребност. Характерът на потребността няма значение - хлябът например задоволява потребността от храна, дрехата - от облекло, книгата задоволява духовна потребност. Няма значение и начинът на задоволяване на човешка потребност, дали това става непосредствено, или по околен път. Потребителната стойност като такава съществува във всяко човешко общество. За да задоволяват своите потребности, хората винаги са произвеждали и трябва да произвеждат различни материални блага. Затова и богатството на всяко човешко общество винаги се въплъщава в съвкупността от потребителни стойности. Това не означава, че потребителната стойност е нещо неизменно, стоящо над историята. Тя е историческа категория, тъй като потребностите на хората се изменят, усъвършенстват и усложняват непрекъснато, задоволяват се с помощта на различни вещи и по различен начин.

За да стане стока, дадената вещь трябва преди всичко да задоволява потребността не на производителя е, а на други хора, и то чрез размяната. Затова и второто свойство на стоката е нейната способност да се разменя, т. е. да бъде разменна стойност.

Разменната стойност е количествено съотношение или пропорция, в която една стока се разменя срещу друга стока. Това е съотношение, което се изменя с времето и мястото. Продуктите (потребителните стойности) не винаги се проявяват като носители на разменна стойност, а само при определени исторически условия - когато продуктите на труда се изготвят за размяна, за продажба, т.е. се превръщат в стоки.

Овещественият в стоката човешки труд се нарича стойност на стоката.

Следователно разменната стойност е форма на проявление на стойността на стоката, а стойността е съдържание на тази форма. Колкото и да се колебае разменната стойност на една стока, тя винаги се колебае около стойността ѝ.

Стойността е обществено свойство на вещица, което няма нищо общо с естествените свойства. Стойността е неразривно свързана със стоката и е историческа категория.

3.1 Определяне на величината на стойността на стоката.

Ако стойността на стоката е овещественият в нея труд, то величината на стойността се определя от количеството труд, изразходван за производството на същата. Но за производството на една и съща стока различните производители изразходват различно количество труд. Затова величината на стойността на стоката се определя не от индивидуалния разход на труд, а от обществено необходимото работно време (ОНРВ). А ОНРВ е времето за изготвянето на дадена стока при обществено нормални условия на производството (при средно равнище на техниката) и при средно умение и интензивност на труда.

ОНРВ не е просто средната аритметична величина на различните индивидуални разходи на труд, тъй като при неговото определяне задължително се отчита и количеството на произведената продукция, т.е. относителното тегло на различните категории според разхода предприятия. ОНРВ не се определя чрез никакви съзнателни пресмятания, то се формира стихийно, чрез механизма на пазарната конкуренция.

ОНРВ, а оттук и величината на стойността на стоката зависи в най-голяма степен от производителността и интензивността на труда. Каква е връзката между производителността и интензивността на труда и величината на стойността? Анализът показва, че промяната в производителността на труда не засяга представения в стойността труд, защото един и същи труд в еднакви периоди от време създава стойности от еднаква величина, както и да се изменя производителността на труда. Изменя се само стойността на единица продукт. По друг начин стои въпросът с интензивността - увеличаването на интензивността на труда, като не променя стойността на единица продукт, води до увеличаване на създадената за същия период стойност (виж приложенията на края на темата).

Законът за стойността най-общо е основен икономически закон на производството и разпределението в системата на стоковото стопанство. Той е органически свързан с производството на стоки и също така както продуктите на човешкия труд се проявяват като стоки в различни обществено-икономически условия и законът за стойността действа в различни обществено-икономически формации, в условията на различните исторически форми на стоково производство.

Законът за стойността разкрива причинната връзка между обществения труд, стойността и цените на стоките. Съгласно закона за стойността:

- при определени исторически условия общественият труд приема формата на стойност;
- величината на стойността се определя от количеството обществено работно време, необходимо за производството на дадената стока;
- цените, по които стоките се разменят, имат за своя обективна основа стойността и в крайна сметка се определят от нея.

Със своето действие законът за стойността регулира общественото производство с това, че показва коя потребност и колко да се задоволи, как да се извърши разпределението на обществения фонд на труда между различните дейности и как да се стимулират производителите към икономия на обществен труд и към увеличаване на производителността на труда.

Принцип и естествен закон на равновесието в стоковото стопанство е стоките да се

разменят по своята стойност, определена от работното време, необходимо за тяхното възпроизводство. Законът за стойността действа с пълна сила, когато стоквата форма се превърне в обща форма на продуктите на човешкия труд и стоквите отношения станат преобладаващи. В такива условия законът за стойността става основен, господстващ закон на общественото производство, по-голямата част от продуктите се произвеждат като стоки (стоката се е превърнала в обща форма на продуктите), които следва да приемат и парична форма. Появява се цената като парична форма на стойността на стоката.

Размяната на стоките по тяхната стойност като общ закон на стокското стопанство не трябва да се разбира буквално, а в смисъл, че стойността на стоките е притегателният център на техните цени, които се колебаят около този център, по който се изравняват техните постоянни колебания нагоре и надолу. Затова пазарната стойност трябва да се различава от индивидуалната стойност. Стоките могат да се разменят по своите стойности само ако тяхното предлагане и търсене се покриват. В този случай предлагането и търсенето престават да действат като фактор, предизвикващ отклонението на цената от стойността. Ако предлагането на една стока не съответства на нейното търсене, то и пазарната цена на същата се отклонява над (при по-голямо търсене) или под (при по-голямо предлагане) нейната стойност. Именно колебанието на цената около стойността е барометърът за моментното състояние и сигналът за увеличаването или намаляването на производството на дадена стока. Тези колебания са изключително ценна информация, която подпомага стокотрошителите да се ориентират в пазарната конюнктура и съобразно нея да регулират производството.

Пазарните цени следователно се формират под въздействието на предлагането и търсенето.

Заклучение

Отклоненията на пазарната цена от пазарната стойност се състоят в това, че при недостатъчно количество (малко предлагане) пазарната стойност винаги се регулира от стоките, произведени при най-лоши условия, и обратно - при излишно количество пазарната стойност се определя от стоките, произведени при най-добри условия.

Връзката между цена и търсене - предлагане е двустранна: ако от една страна, търсенето и предлагането определят пазарната цена, то, от друга страна, пазарната

цена определя търсенето и предлагането. Както и да се регулират цените, тяхното движение се управлява винаги от закона за стойността, защото изменението на необходимото за производството на стоките количество обществен труд винаги предизвиква съответно изменение на цените.

Намаляването на цената на дадена стока под нейната стойност в резултат на превишаването на нейното предлагане над търсенето е води до намаляване на нормата на печалба на вложения в производството на тази стока капитал. Част от този капитал се прелива в други производства, вследствие на което намалява производството, съответно и предлагането на дадена стока, цената е се повишава, повишава се и нормата на печалба и това привлича допълнителни капитали. И така, това е един непрекъснат процес, в резултат който се регулира производството, а с това и разпределението на работната сила и на материалните и финансови ресурси между отделните отрасли и производства.

Теорията за стойността въздейства върху развитието и усъвършенстването на производителните сили на обществото. В по-изгодно положение на пазара се оказват онези стокопроизводители, които изразходват по-малко труд за произвеждане на стоките, т.е. чието индивидуално работно време е по-малко от обществено необходимото. А по-малко труд изразходват онези стокопроизводители, у които процесът на производството е по-механизиран и автоматизиран, имат внедрена по-съвършена организация на труда и производството и т.п. В такива предприятия производителността на труда е по-висока, а стойността - по-ниска, и съответните стокопроизводители реализират на пазара и добавъчна печалба като разлика между обществената и по-ниската индивидуална стойност на произвежданите от тях стоки. Конкуренцията на пазара между стокопроизводителите както от един и същи, така и от различни отрасли заставя същите непрекъснато да внедряват нова техника, технология и организация на производството, да повишават производителността на труда, да подобряват качеството и конкурентоспособността на произвежданите стоки. По този начин законът за стойността играе ролята на двигател на развитието на производителните сили на обществото.